

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської філології і перекладу

КУРСОВА РОБОТА

із зіставної граматики

На тему: **Граматична категорія особи і числа англійського
та українського дієслова**

Студентки третього курсу групи ПА04-21
факультету германської філології і перекладу денної форми здобуття освіти
спеціальності 035 Філологія спеціалізації

Уразаліної Аміни Романівни

Науковий керівник:

Кандидат філологічних наук, доцент

Черненко О.В.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ 2024

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Department of Germanic Philology and Translation

COURSE PAPER

The grammatical category of person and number of English and Ukrainian verb

Urazalina Amina

Group PA04-21

Germanic Philology and Translation Faculty

Research adviser

Assoc. Prof. **OLHA CHERNENKO**

PhD (Linguistics)

Kyiv 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	
1.1.Фінітні та нефінітні форми дієслова.....	7
1.2.Граматичні категорії дієслова.....	7
РОЗДІЛ 2. КАТЕГОРІЯ ОСОБИ І ЧИСЛА АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА	
2.1.Поняття категорії особи і числа.....	9
2.2. Особливості вживання та утворення категорії особи та числа англійського дієслова.....	10
2.2.1.Граматична категорія особи і числа англійського дієслова теперішнього часу (Present Indefinite).....	10
2.2.2.Граматична категорія особи і числа англійського дієслова минулого часу (Past Indefinite and Present Perfect).....	11
2.2.3.Граматична категорія особи і числа англійського дієслова майбутнього часу (Future Indefinite).....	12
2.2.4.Граматична категорія особи і числа англійського дієслова to be.....	12
2.2.5.Граматична категорія особи і числа англійського дієслова наказового способу (Imperative mood).....	12
2.3.Категорія особи і числа англійського дієслова у староанглійській мові(Old English and Middle English).....	13
Висновки до Розділу 2.....	15
РОЗДІЛ 3.КАТЕГОРІЯ ОСОБИ І ЧИСЛА УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА	
3.1.Синтетичні та аналітичні мови.....	16
3.2. Категорія особи і числа українського дієслова у теперішньому часі.....	16

3.2.1. Особові закінчення дієслів першої, другої та третьої осіб однини; Перша та друга дієвідміни.....	18
3.2.2. Особові закінчення дієслів першої, другої та третьої осіб множини. Перша та друга дієвідміни.....	19
3.3. Категорія особи і числа українського дієслова у майбутньому часі.....	20
3.4. Категорія особи і числа українського дієслова у минулому часі; Взаємозв'язок категорії роду з категорією особи та числа в минулому часі.....	20
3.5. Граматична категорія особи і числа українського дієслова наказового способу.....	22
3.6. Розрізнення категорії дієслівної особи та займенникової особи.....	22
3.7. Група дієслів pluralia tantum в українській мові.....	23
Висновки до розділу 3.	24
РОЗДІЛ 4. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЯ ОСОБИ ТА ЧИСЛА АНГЛІЙСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА	
4.1. Порівняльний аналіз дієслів категорії особи та числа зіставних мов у теперішньому часі.....	25
4.2. Порівняльний аналіз дієслів категорії особи та числа зіставних мов у минулому часі.....	25
4.3. Порівняльний аналіз дієслів категорії особи та числа зіставних мов наказового способу.....	26
4.4. Варіанти перекладу української дієслівної категорії Pluralia Tantum англійською.....	28
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4.....	28
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	29
РЕЦЕНЗІЯ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Курсова робота присвячена вивченню та порівнянню категорії числа та особи українського та англійського дієслова. Дослідження категорії числа та особи здійснюється у сфері зіставної граматики, метою якої є виявлення схожих та відмінних рис у певному аспекті порівнюваних мов. Граматична категорія особи та числа дієслова є одним із основоположних аспектів граматики англійської та української мов, що впливає на структуру та значення речень. Розуміння того, як дієслова змінюються за особами (перша, друга, третя) та числами (однина чи множина) підмета, має вирішальне значення для точної та ефективної комунікації в обох мовах.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що категорія числа та особи відіграє надзвичайно важливу роль у становленні мов оскільки дозволяє виражати і розуміти кількість та міру предметів та явищ навколо.

Об'єктом дослідження є категорія числа та особи англійського та українського дієслова.

Предметом дослідження граматичні засоби реалізації категорії числа та особи англійського та українського дієслова.

Мета роботи полягає у вивченні та порівнянні граматичної категорії особи та числа дієслова в англійській та українській мовах. Вивчаючи правила та закономірності відмінювання дієслів в обох мовах, ми можемо отримати уявлення про подібності та відмінності між англійською та українською граматику. Окрім того, це дослідження розгляне значення цих граматичних особливостей для тих, хто вивчає мову, і для перекладачів.

Завдяки цьому дослідженню ми прагнемо поглибити наше розуміння структури та функцій дієслова в англійській та українській мовах, роблячи внесок у ширшу сферу порівняльної граматики та викладання мов.

Теоретична значимість дослідження полягає у тому, що зазначена інформація може слугувати основою для майбутнього вивчення категорії числа та особи та засобів їх реалізації у мові.

Практична значимість дослідження полягає у тому, що викладена інформація може бути використана для глибшого розуміння категорій іменника в англійській та українській мовах, а також використання отриманих знань на практиці, наприклад у перекладі, або ж викладанні мов.

Курсова робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, резюме та списку використаної літератури.

Розділ 1

Теоретичні засади вивчення дієслова в англійській та українській мовах

1.1. Фінітні та нефінітні форми дієслова.

Дієслово - це самостійна, повнозначна частина мови, що означає дію або стан як процес і виражає його у граматичних категоріях виду, стану, способу, особи, а також числа і роду. Дієслова відповідають на питання що робити? що зробити?

Серед різних категорій та форм вирізняють дві важливі форми дієслова: Фінітні (finite), (особові) та нефінітні (non-finite) (неособові).

На відміну від нефінітних (неособових), що називають дію безвідносно до суб'єкта висловлювання (підмета) та відповідно виражають дію без вказівки на особу та число форм дієслова, особові форми дієслова / фінітні дієслова (finite forms of the verb / finite verbs) - це форми дієслова, які називають дію, яку виконує суб'єкт речення, при цьому дієслово узгоджується з ним в особі та числі (тобто це відмінювані форми дієслова). Особисті форми дієслова виконують у реченні функцію присудка, наприклад:

He sings. - Він співає. (присудок складається з дієслова sing в дійсному способі, особистий займенник "he" є суб'єктом, що виконує дію, відповідно дієслово "sing" вживається в третій особі, однині, тобто "sings").

В англійській мові виділяють три неособисті форми дієслова, такі як інфінітив, герундій та дієприкметник .

1.2. Граматичні категорії дієслова

В англійській мові особові дієслова є носіями таких категорій, як:

Особа (Person): перша (I / we), друга (you), третя (he / she / it / they);

Число (Number): одна (singular) і множина (plural);

Час (Tense): теперішній (present), минулий (past), майбутній (future);

Стан (Voice): активний (active), пасивний (passive);

Спосіб (Mood): дійсний (indicative), наказовий (imperative), умовний (subjunctive);

Аспект (Aspect): невизначений (indefinite), тривалий (continuous), перфектний (perfect).

Розділ 2

Категорія особи і числа англійського дієслова

2.1. Поняття категорії особи і числа

Традиційно категорії особи і числа перебувають в тісному взаємозв'язку, оскільки в мовах індоєвропейської сім'ї вони виражаються одночасно, тобто морфема, що виражає особу, виражає також і число.

Категорія числа розглядається як співвідношення множини та однини, а категорія особи - як співвідношення трьох іменникових функцій, що відображають відношення референтів до учасників мовленнєвого спілкування. Категорія особи в дієсловах представлена 1-ю, 2-ю і 3-ю особами. Перша особа виражає мовця або групу, до якої належить мовець; друга особа - особу чи осіб, до яких звертаються, а третя - особу чи предмети, які не є ні мовцем, ні особою чи предметами, до яких звертаються. Категорія числа виражає кількість предметів один або більше одного.

У системі дієслова англійської мови категорії особи та числа настільки тісно пов'язані між собою, як семантично, так і формально, що їх часто називають однією категорією: категорією особи і числа. При цьому особливо підкреслюється, що ці категорії є специфічними, оскільки не передають власне "дієслівної" семантики. Це означає, що категорії особи і числа мають "відбивний" характер: особова і числова семантика у фінітному дієслові є відображенням у дієслівній лексемі особової і числової семантики предметного референта. Завдяки цьому поєднання і суворе співвіднесеність англійського фінітного дієслова з підметом є обов'язковим не тільки синтаксично, але й категоріально.

1.2. Особливості вживання та утворення категорії особи та числа англійського дієслова

В англійській мові категорія особи є однією з найбільш слабо морфологізованих граматичних категорій, тобто для категорії особи дана синтаксична функція не є первинною. Однак, в силу аналітичного нахилу англійської мови, дієслівна категорія особи та числа значно поступається у складності таким синтетичним мовам як, наприклад, українська ,або ж німецька. Аспект типологічних класів мов (аналітичний та синтетичний) розглянуто в розділі 3 (3.1).

2.2.1. Граматична категорія особи і числа англійського дієслова теперішнього часу (Present Indefinite)

Якщо говорити про *теперішній час* (Present Indefinite), категорія особи та числа має чітке і відмінне формальне вираження лише у 3-ій особі однини, а саме додавання до дієслова закінчення -s/-es:

To read- читати

She/he/it reads - він/вона/воно читає.

Закінчення-s/-es відрізняє третю особу однини від першої та другої. Мета цієї флексії - зробити спілкування зрозумілішим і лаконічнішим. Вона допомагає слухачам або читачам швидко визначити підмет і його зв'язок з дієсловом у реченні, що важливо для розуміння змісту речення.

Решта (перша та друга особи однини) не мають граматичних змін у дієслівній структурі слова. Допоміжне дієслово теперішнього часу для вираження питальної або ж заперечної форми теж є флексійним і узгоджується з першою та другою особою однини та множини (I, you, we) та третьою особою множини (they) - Do/don't.

З третьою особою однини (he, she, it) - Does/doesn't.

Трохи осторонь в сенсі формального вираження категорії особи стоїть дієслово *to be*, що має в теперішньому часі суплетивні форми першої та третьої особи однини *am* та *is*. У формах множини категорія особи не виражається. (Конспект лекцій з дисципліни 'Порівняльна граматики англійської та української мов' с.44)

Варто зазначити, що категорія особи і числа може бути нейтралізована в розмовній мові або в деяких регіональних і соціальних варіантах і діалектах англійської мови, порівняймо: *Here's your keys; It ain't nobody's business.*

2.2.2. Граматична категорія особи і числа англійського дієслова минулого часу (Past Indefinite and Present Perfect)

В *минулому часі* (Past Indefinite) формальне вираження цієї категорії повністю відсутнє. Відсутність формального вираження категорії числа та особи в минулому часі англійських дієслів пов'язана зі способом відмінювання дієслів у минулому часі. В англійській мові правильні дієслова утворюють свій минулий час додаванням закінчення "-ed" до основи дієслова (наприклад, *walk* → *walked*). Це закінчення "-ed" однакове для всіх осіб (I, you, he/she/it, we, they) та форм однини і множини. З іншого боку, неправильні дієслова мають унікальні форми минулого часу, які не відповідають певному шаблону (наприклад, *go* → *went*) і які також застосовуються до всіх осіб однаково. Аналогічно з допоміжними дієсловами минулого часу, *did/didn't* узгоджується з всіма особами обох числових форм однаково.

Як вже було вище зазначено, дієслово *to be*, зберегло більше особово-числових форм, ніж будь-яке інше дієслово в сучасній англійській мові, у минулому часі має такі форми вираження: для першої та третьої осіб однини

вживається *was* (sing.) ,для першої,другої та третьої осіб множини-*were* (pl.); у другій особі форма *were* вживається як в однині, так і в множині.

Для вираження дій або станів, які сталися в невизначеному минулому і мають зв'язок із сьогоденням або мають значення досвіду або результату, в англійській мові використовують *Present Perfect*, допоміжні дієслова якого є теж флективними, виражаючи категорію особи: *Have*-для першої особи однини та множини (I,we) другої(you) та третьої(they) осіб множини, і *has*-для третьої особи однини:(he,she,it).

2.2.3.Грамматична категорія особи і числа англійського дієслова майбутнього часу (Future Indefinite)

У деяких старих підручниках граматики зазначено, що категорія особи виражається також у *майбутньому*(Future Simple)та *майбутньому в минулому часі*(Future Simple in the past) шляхом протиставлення аналітичних дієслівних форм з допоміжними дієсловами *shall/should* для першої особи та *will/would* для решти. Але, по-перше, ця відмінність практично зникла в американській англійській, особливо в розмовній мові, а, по-друге, в британській англійській вона пов'язана з певними модальними відмінностями, виражаючи волонтактивне(функція вираження бажання) або неволонтактивне майбутнє для першої особи і просто майбутнє або модальне майбутнє для другої і третьої особи разом. Таким чином, аналітичні дієслівні форми з допоміжними дієсловами *shall/should - will/would* не можна розглядати лише на основі категорії особи.

Дієслова у Future Indefinite утворюються за допомогою допоміжного дієслова "will" (для всіх осіб) та базової форми дієслова (без додавання закінчення -s або -es для третьої особи однини).

2.2.4. Граматична категорія особи і числа англійського дієслова наказового способу

Наказовий спосіб- це форма дієслова, яка допомагає нам висловити спонування до дії, тобто це може бути наказ, прохання або побажання. В англійській мові наказовий спосіб має стверджувальну та заперечну форму. В англійській мові наказовий спосіб виражається тільки одним шляхом – через форму інфінітиву смислового дієслова без частки *to*. В англійській мові імператив використовується по відношенню до другої особи (однини та множини), тому займенник *you*, як правило, не вживається. Наприклад, *get out of your car! Behave yourself! Please, give me my glasses.*

Як вже було зазначено, в англійській мові наказовий спосіб використовується в основному по відношенню до другої особи. Тому для вираження наказу, дозволу по відношенню до *he, she, it, they* (до третьої особи) використовується дієслово *to let* (вживається на початку речення) та форма голого інфінітиву (Bare infinitive) смислового дієслова (після прямого додатку *him, her, it, them*). Наприклад, *let's see where we can go tomorrow.*

2.3. Категорія особи і числа англійського дієслова у староанглійській мові (Old English and Middle English)

Категорія особи і числа англійського дієслова у староанглійській мові була виражена граматичними закінченнями, які змінювалися в залежності від особи та числа підмета. У староанглійській мові існували три особи (перша, друга, третя) і два числа (однина і множина).

Наприклад, дієслово "love" (любити) у староанглійській мові могло мати наступні форми:

- Ic lufie (я люблю) - для першої особи однини
- Þū lufast (ти любиш) - для другої особи однини

- Hē/hit/hēo lufað (він/воно/вона любить) - для третьої особи однини

- Wē/wiȝ lufiaþ (ми/вони люблять) - для першої і третьої особи множини

Таким чином, в староанглійській мові форма дієслова залежала від особи та числа підмета, що дозволяло точніше виражати дію або стан.

Закінчення -s, а не -th на позначення третьої особи однини у пізній сучасній англійській мові пояснюється північним діалектним впливом, де закінчення -s можна простежити ще з давньоанглійської мови. У той період на Півночі обидві форми існували пліч-о-пліч. У середньоанглійській мові -s повністю витіснило -th на півночі. Чосер писав -th, за винятком тих випадків, коли описував північний діалект, де він писав -s. Починаючи з 16 століття, -s стало прийнятним варіантом і на Півдні, і протягом більш ніж століття поступово витіснило -th. („History of the English Language" Thomas Raynesford Lounsbury с.56)

У сучасній англійській мові категорія особи та числа у дієсловах виражається за допомогою закінчень лише у третій особі однини в Present Simple (he/she/it works), у всіх особах та числах в формах дієслів минулого часу (I worked, he worked) та у деяких дієсловах у формі Present Simple (do/does, have/has). Також у сучасній англійській мові сполучення особового займенника та форми дієслова вже не є обов'язковим у більшості випадків (особливо у розмовній мові), оскільки особова форма дієслова зазвичай не змінюється в залежності від особи або числа підмета (I work, he works). Таким чином, категорія особи та числа у сучасній англійській мові втратила свою глибоку граматичну реалізацію, яку мала в староанглійській мові.

Висновки до Розділу 2

Більшість дієслів в англійській мові мають особливу форму лише для третьої особи однини теперішнього часу дійсного способу. Таким чином, категорія особи і числа в сучасній англійській мові є фрагментарною і асиметричною, що реалізується в теперішньому часі дійсного способу шляхом опозиції двох форм: сильним, маркованим членом цієї опозиції є третя особа однини (*speaks*), а слабкий член охоплює всі інші форми особи і числа, тому його можна назвати "загальною формою" (*speak*). Також, на відміну від модальних (окрім дієслів *to have* and *to be*) та неправильних дієслів, майбутніх часових форм (окрім категорії *Perfect*), граматичну категорію особи та числа позначають допоміжні дієслова (*have/has, do/does*) та флексивне дієслово *to be*, яке узгоджується з особою та числом не лише у теперішньому (*I-am, you,we,they-are; he/she/it-is*), а й у минулому (*I, he, she, it –was ; you we they – were*). Також, ми бачимо, на скільки з плином часу змінюється та спрощується граматична структура мови, загальноживані правила на прикладі системи закінчень дієслів категорії особи в староанглійській та сучасній англійській мові.

РОЗДІЛ 3

КАТЕГОРІЯ ОСОБИ І ЧИСЛА УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА

3.1. Синтетичні та аналітичні мови

Грамматична категорія особи і числа українського дієслова є більш складною, якщо порівнювати з англійським. І цьому є пояснення: англійська мова відноситься до класу аналітичних мов; мов, флективна система яких є зруйнованою. лексичне значення аналітичних мов виражається повнозначними словами, а граматичне - допоміжними дієсловами, порядком слів, службовими словами, інтонацією).

Аналітичні мови (грец. ἀνάλυσις — роз'єднання) — тип мов, у яких зв'язки між самостійними словами виражаються не зміною закінчень або звуків у коренях, а за допомогою порядку слів у реченні та службових частин мови (прийменників, часток, артиклів) тощо. (https://uk.wikipedia.org/wiki/Аналітичні_мови).

На противагу аналітичним мовам існують також *синтетичні мови*, флективні функції яких збереглись. Грамматичне значення синтетичних мов виражається за допомогою формотворчих афіксів та флексій, чергування звуків і суплетивізму.

Українська мова, як і більшість слов'янських мов, відноситься до синтетичного типу мов, тому, на відміну від англійської, має варіативну систему закінчень, складнішу систему відмінювання, і, відповідно, дієслівна категорія особи і числа є теж непростюю.

3.2. Категорія особи і числа українського дієслова у теперішньому часі

Як відомо, особові форми передають відношення дії, вираженої дієсловом, до особи, яка говорить. В українській мові розрізняють три типи особи: першу, другу і третю, як і в англійській мові.

Форма першої особи однини виражає дію мовця: (я) співаю, танцюю, пишу; Перша особа множини-це мовці, або лише один уповноважений від групи мовців: (ми) співаємо, танцюємо, пишемо.

«Не живемо, а вибачаємось» (Л.Костенко).(Приклад вираження дієслівної числово-особової категорії, перша особа множини)

Форма другої особи однини позначає дію співрозмовника ,адресата повідомлення, об'єкта звернення:(ти) співаєш, танцюєш, пишеш. Друга особа множини-об'єкти апеляції від 1-ї особи однини і множини: (ви) співаєте, танцюєте, пишете.

«Не співайте мені сеї пісні, не вражайте серденька мого» (Леся Українка). (приклад вираження другої особи множини наказового способу українського дієслова)

Форма третьої особи - об'єкт (відповідно в множині об'єкти) повідомлення вони позначають дії або стани,які не пов'язані з мовцем, ні з адресатом мовлення: (він / вона / воно) співає, танцює, пише.

«Вода ллється з відра срібним струмком...»(О.Довженко). (Третя особа однини дійсного способу українського дієслова)

За відношенням учасників до комунікативної ситуації особові форми поділяються на дві головні групи, які позначають:

- а) безпосередніх учасників спілкування (1-ша, 2-га особа);
- б) особи або предмети, про які повідомляється у процесі спілкування (3-тя особа).

Особові дієслівні форми узгоджуються з відповідними особовими займенниками. З іменниками — назвами носіїв процесуальних ознак поєднуються тільки форми третьої особи. (Сучасна українська мова: Морфологія - Пискач Ольга 2022 с. 44)

Категорія особи та числа українського дієслова виражається за допомогою особово-числових закінчень дієслів теперішнього та майбутнього часу дійсного та наказового способу. Це - синтетичний спосіб вираження особових форм.

3.2.1. Особові закінчення дієслів першої, другої та третьої осіб

однини

Перша та друга дієвідміни

Дієвідміна — це система способів вираження особи, числа, часу, способу й виду дії. Дієвідміна допомагає уточнювати особу та число основного дієслова, а також вказує на його часові характеристики (напрямок часу, сучасність, минуле) та спосіб (дійсний, умовний, наказовий). В українській мові дієвідміна має велике значення для правильного утворення дієслівних форм, що дозволяє точніше виражати дію та її обставини. (Українська Самотужки, Олександр Авраменко, 2020).

Згідно з правилами дієвідмін(першої та другої) більшість дієслів першої особи однини теперішнього часу має закінчення -у, -ю. Наприклад, читаю, говорю, пишу.

Однак, деякі дієслова можуть мати інші закінчення. Наприклад, дієслово "дати" у першій особі однини має форму "дам", "їсти"- "їм".

Дієслова другої особи однини мають закінчення:

-еш, -єш (перша дієвідміна);

-иш, -їш (друга дієвідміна).

Наприклад: метеш, малюєш ,летиш, стоїш, тощо.

Дієслова третьої особи однини можуть мати такі закінчення:

-є , -є (перша дієвідміна)

-ить, -їть (друга дієвідміна)

До прикладу: читає, каже, говорить, стоїть.

3.2.2. Особові закінчення дієслів першої, другої та третьої осіб

множини

Перша особа множини співвідноситься із особовим займенником 'ми'.

Закінчення дієслів першої особи множини зазвичай є:

-ємо, -ємо (перша дієвідміна);

-имо, -їмо (друга дієвідміна).

Наприклад: беремо, маємо, мчимо, стоїмо.

Друга особа множини має такі закінчення , як :

-ете, -єте (перша дієвідміна),та

-ите, -їте (друга дієвідміна)

Прикладами можуть слугувати ті ж самі дієслова: берете, маєте, мчите, стоїте.

Третя особа множини в свою чергу має такі закінчення:

-уть, -ють (перша дієвідміна)

-ать, - ять (друга дієвідміна).

Беруть, мають, мчать, стоять.

3.3. Категорія особи і числа українського дієслова у майбутньому часі

Українські дієслова у майбутньому часі мають специфічні закінчення для кожної особи та числа. У майбутньому часі дієслова утворюються за допомогою дієслів "бути" у теперішньому часі та інфінітивної форми дієслова. Загальний шаблон утворення такий: [буду/будеш/буде + інфінітив]. Або більш синтетичним чином ,за допомогою додавання закінчень: -му,(читатиму)-для першої і тд, решту прикладів розглянуто нижче.

Перша особа однини: -у, наприклад: буду читати,або ж читатиму.

Друга особа однини: -еш, наприклад: будеш читати, читатимеш.

Третя особа однини: -е, наприклад: буде читати, читатиме.

Перша особа множини: -емо, наприклад: будемо читати, читатимемо.

Друга особа множини: -ете, наприклад: будете читати, читатимете.

Третя особа множини: -уть, наприклад: будуть читати, читатимуть.

Ці закінчення вказують на особу та число дієслова у майбутньому часі.

3.4.Категорія особи і числа українського дієслова в минулому часі **Взаємозв'язок категорії роду з категорією особи та числа в минулому часі**

Особові закінчення для кожної особи та числа у минулому часі:

Перша особа однини: закінчення -в,-ла, наприклад: читав, писала.

Друга особа однини: закінчення -в, - ла, наприклад: читав, писала.

Третя особа однини: закінчення -в, -ла,-ло ,наприклад: читав, писала,(-ло)

Перша особа множини: закінчення -ли, наприклад: читали, писали.

Друга особа множини: закінчення -ли, наприклад: читали, писали.

Третя особа множини: закінчення -ли, наприклад: читали, писали.

Як бачимо, усі закінчення усіх осіб однини співпадають, аналогічно з дієслівними закінченнями у формі множини. Така система є спрощеною порівняно з іншими мовами, де можуть бути різні закінчення для кожної особи та числа.

Варто зазначити , що у відмінюванні дієслова в минулому часі більшу роль відіграє категорія роду, а саме для першої, другої та третьої особи однини. Кожен із трьох родів має власне закінчення, яке прослідковується лише у минулому часі порівняймо :

Він/вона /воно робить(Теперішній час);

Він/вона/воно робитиме (буде робити)(Майбутній час);

Він робив, вона робила, воно робило (Минулий час).

Дієслово першої особи однини узгоджується зі статтю мовця, аналогічно з адресатом: (жін.)- я/ти робила, (чол.)- я/ти робив, (сер.)- я/ти робило.

На поданому прикладі ми переконались, на скільки міцно категорія особи та числа пов'язана з категорією роду ,а в такій часовій формі , як минулий час може навіть превалювати над попередньо згаданою.

3.5. Граматична категорія особи і числа українського дієслова наказового способу

В українській мові наказовий спосіб використовується для вираження наказів, прохань, закликів або ж порад. Дієслова наказового способу в однині мають форму 2-ї особи, а в множині - 1-ї і 2-ї.

Спеціальної форми 3-ї особи наказовий спосіб не має. Якщо треба передати прохання, пораду чи наказ у 3-й особі, то вживається частка хай, нехай і форма 3-ї особи дійсного способу. Форми дієслів наказового способу творяться від основ теперішнього і майбутнього простого (доконаний вид) часу.

Перша особа множини в наказовому способі має закінчення -імо,-мо. Наприклад, ходімо, лежімо, стрибаймо. Друга особа однини зазвичай має закінчення -и, або ж нульове закінчення (ходи,мовчи, співай, танцюй). Друга особа множини закінчується на -іть (-іте), наприклад, ходіть, стійте, співайте. Третя особа однини, як вже було зазначено, вживається з часткою хай, нехай і має закінчення -ить (-їть), -е (-є). Наприклад, хай співає, нехай іде, хай стоїть. Третя особа множини аналогічно використовується з хай, нехай, та закінченнями -ать (-ять), -уть (-ють). До прикладу, хай ходять, нехай сядуть.

3.6. Розрізнення категорії дієслівної особи та займенникової особи

Категорія дієслівної особи та займенникової особи вказують на різні аспекти мови.

Дієслівна особа - це форма дієслова, яка вказує на особу або осіб, які виконують дію. Українські дієслова мають закінчення, що вказують на особу (я, ти, він/вона/воно, ми, ви, вони). Наприклад, в дієслові "читати" форма "читаю" вказує на дію, яку виконує особа першої особи однини.

Займенникова особа - це особливі займенники, які вказують на особу або осіб у мовленні. Українська мова має займенники для кожної особи (я, ти, він/вона/воно, ми, ви, вони), які можуть бути підметами або обставинами. Наприклад, у реченні "Я читаю книгу", слово "я" виступає як займенникова особа, а слово "читаю" - як дієслівна особа.

Отже, категорія дієслівної особи вказує на особу, що виконує дію, в той час як категорія займенникової особи вказує на особу або осіб, про яких йде мова у мовленні.

3.7. Група дієслів *pluralia tantum* в українській мові

На відміну від іменників групи *pluralia tantum*, які належать до обох зіставних мов, група дієслів *pluralia tantum*, себто дієслова, які вживаються лише у формі множини, властиві лише українській мові. Сюди належать дуже характерні для української мови префіксальні дієслова з дистрибутивним значенням. Модель дієслів цієї групи виглядає так: по- + префіксальне дієслово: повиходити, позабігати, повтомлюватися, повлітати, повилітати, поприсідати, поприходити і т. д. Напр.: «Щось затупотіло біля вікон. То поприбігали люди» (Б. Грінченко); «Люди попідводилися навшпиньки» (М. Чабанівський); «Ми, як звірі, виростили, до всього попривикали» (Я. Щоголів); «Хати людям порозмокали» (О. Гончар); «Зірочки трохи попригасали» (Г. Григоренко); та ін.

У тих випадках, коли йдеться про вибіркове поширення дії по якійсь поверхні (найчастіше тоді, коли суб'єктом дії виступають іменники, що позначають аморфні — сипкі, плинні — маси або абстрактні поняття, які звичайно не мають множини), двопріфіксні дистрибутивні дієслова можуть уживатися і в однині, напр.: «На ногах і на руках повиступала Од стужі кров» (Т. Шевченко); «Залізо й дерево аж співали в діда, поки сила не повиходила з них» (М. Стельмах).

Висновки до розділу 3

Отже, не зважаючи на свою складну граматичну систему, українська мова має виняткові характерні категорії, які роблять її більш поширеною. Бачимо, що українській мові категорія особи виражається в теперішньому та майбутньому часі дієслів. Зіставляючи способи вираження категорії особи в обох мовах, ми зрозуміли, що типологічною характеристикою вираження цієї категорії в українській мові є особові закінчення дієслів. Наказовий спосіб української мови використовується для вираження наказів, прохань, закликів або порад. Дієслова наказового способу в однині мають форму 2-ї особи, а в множині - 1-ї і 2-ї. Спеціальної форми 3-ї особи наказового способу немає. Якщо потрібно передати прохання, пораду чи наказ у 3-й особі, то вживається частка "хай" чи "нехай" і форма 3-ї особи дійсного способу.

Дієслова категорії *pluralia tantum*, що вживаються лише в множині мають характерну їм модель: по-+дієслово з префіксом.

РОЗДІЛ 4

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЯ ОСОБИ ТА ЧИСЛА АНГЛІЙСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА

4.1.Теперішній час

1.Ця дівчина гарно грає на піаніно.

This girl plays the piano well.

В обох прикладах зіставних мов дієслово вживається у третій особі однини теперішнього часу , а категорія особи і числа виражається синтетичним способом (зміна закінчення).

2.Пишаюсь тобою!

I am so proud of you!

В українському варіанті вживано дієслівну особу, закінчення -юсь вказує на першу особу однини.

В англійському перекладі вказано займенникову (І) першу особу однини ,в перекладі використано сталий вираз to be proud of.

4.2.Минулий час

3.Вона вже виконала це завдання сьогодні.

She has already done this task today.

В українському варіанті дієслово вжито у простому минулому часі, з властивим третій особі однини минулого часу закінченням –ала ,що також позначає не менш важливий рід особи. В англійському перекладі, беручи до

уваги часові маркери та результативну дію, вжито Present Perfect з флективним допоміжним дієсловом to have (has) для третьої особи однини.

4. Вони були звичайними розбишаками, в той час як він був улюбленцем усіх вчителів.

They were troublemakers, while he was the favorite of all his teachers.

В українській мові дієслово ‘бути’ у минулому часі залежить від числа та роду. ‘Була’ відповідає дієслову жіночого роду однини минулого часу, ‘був’, як у поданому прикладі, - чоловічому роду однини минулого часу. Дієслово середнього роду однини минулого часу –була, а всі три особи множини мають відповідник- були. Подібно до взятого до уваги дієслова ‘бути’ , майже всі дієслова минулого часу мають аналогічні закінчення :

-а, -я (жін. рід однини);

-в (чол. Рід однини);

-ли (форма множини для всіх осіб та родів).

В англійському реченні ситуація здається дещо простішою: не зважаючи на рід, дієслово to be узгоджується лише з категорією числа , тому в англійській мові дієслово was-для форми однини, were-для множини.

4.3.Порівняльний аналіз дієслів категорії особи та числа зіставних мов наказового способу

5. Ходімо сьогодні до кінотеатру.

Let`s go to the cinema tonight.

Як вже було мною зазначено в теоретичній частині роботи, для вираження наказового способу для першої особи однини вживається закінчення -імо (-імо), як і в поданому прикладі: ходімо.

В англійській мові наказовий стан для першої особи множини передає структура let`s + інфінітив без частки to (Bare infinitive).

6. Погляньте на цих кошенят, вони такі милі.

Look at these kittens, they are so cute.

В першому реченні наказовий спосіб за допомогою закінчення -e, для другої особи множини. В англійському- через інфінітив без частки `to` (Bare infinitive).

Також хочу звернути увагу, що в англійському реченні `are` відповідає другій особі однини та множини дієслова to be (бути), яке є невід'ємною частиною англійської граматики і може бути перекладене на українську як `бути`, `існувати`, `являться` тощо. Але в більшості випадків, як і в поданому мною , `to be` в українському перекладі просто опускається, таким чином ми спрощуємо вираз, і він звучить значно природніше.

6. Їж. Молися. Кохай. (the title of the book Eat.Pray.Love. By Elizabeth Gilbert)

Eat.Pray.Love.

В українському реченні наказовий спосіб виражений , знову ж таки, морфологічно (синтетично), за допомогою флексивних закінчень, які , виражаючи одну і ту ж другу особу однини, є абсолютно різними : у `Їж` закінчення нульове, у `Молися` - ся (є також знаком рефлексивності (вказує на те, що дія спрямована на самого себе), у `Кохай` - ай.

В англійському реченні наказовий спосіб другої особи однини виражено 'голим' інфінітивом (Bare infinitive).

4.4. Варіанти перекладу української дієслівної категорії *Pluralia Tantum* англійською

«Люди попідводилися навшпиньки» (М. Чабанівський).

“People stood up on tiptoe”

“People pushed themselves up on tiptoe”

У першому варіанті перекладу я використала загальноживане фразове дієслово *to stood up*, яке можна перекласти як ``вставати``.

У другому варіанті англійського перекладу для позначення рефлексивності (зворотності дії) я використала також фразове дієслово *to push up*, одне зі значень якого є підніматися.

Висновки до розділу 4

Отже, даний аналіз нам знову підтверджує факт складнішої граматичної системи синтетичних мов, у нашому випадку української, порівняно з англійською. Проте англійська має значно складнішу систему часів, чого не прослідковується в українській мові. Врешті решт, зміна закінчень(за відмінками, родами, числами, особами тощо) української вказує на основну ознаку синтетичних мов - флективність. А провівши порівняльний аналіз за допомогою перекладу української дієслівної групи *Pluralia Tantum* ми вкотре переконались, що в англійській мові децю бракує засобів вираження множинності, збірності та завершеності в одному дієслові.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Отже, дієслова поділяються на фінитні та нефінитні форми, перші називають дію, яку виконує суб'єкт речення, а дієслово відмінює свою форму, тобто узгоджується у числі, роді та відмінку. Нефінитні форми дієслова не виражають вказівки на виконувача дії, до нефінитних форм належать інфінітив, герундій та дієприкметник. Дієслова, використані у прикладах даної роботи є фінитними, оскільки вони відмінюються згідно з особою, числом, та рештою граматичних категорій, звідси і є особовими.

В англійській граматичні категорії дієслова є важливим аспектом вивчення мови, оскільки вони визначають способи вираження дій та станів. Основні граматичні категорії форм дієслова включають час (Tense), спосіб (Mood), стан (Voice), особу (Person), число (Number) та аспект (Aspect).

Категорія особи та числа є важливими граматичними категоріями в обох зіставних мовах, які визначають форму дієслова в залежності від особи та числа підмета.

Перша особа зазвичай вказує на особу, що говорить, на мовця; друга особа - особу чи осіб, до яких звертаються, а третя - особу чи предмет, про який іде мова, зазвичай позначені другорядним членом речення-додатком. Категорія числа виражає кількість предметів один або більше одного.

В українській мові дієслівна категорія особи і числа є розвиненою та ускладненою в силу, мною вже зазначеної, синтетичної системи. Звідси, значно більша варіація закінчень, їх зміна та узгодження відповідно до всіх зауважених вище граматичних категорій.

Провівши зіставний аналіз прикладів обох мов у практичній частині роботи, я дійшла до висновків, що:

1. В українській мові дієслівна категорія особи та числа в теперішньому часі дійсного стану проявляється завдяки флексії закінчень

усіх осіб. Кожна особа має кілька варіантів закінчень, але зазвичай основні налічують не більше двох видів, не включаючи винятки.

В англійській мові особа та число дієслова теперішнього часу (Present Indefinite) виражається лише у третій особі однини за допомогою закінчення -s/-es.

В часах групи Continuous- завдяки допоміжному дієслову (Auxiliary verb) to be, яке узгоджується з кожною особою та кожним числом англійського іменника.

Дієслово to be узгоджується з кожною особою та числом, та має окрему відмінну форму am - лише для 1-ої особи однини, is-для третьої особи однини та are для першої, другої, третьої особи множини та другої особи однини.

2. Подібно до теперішнього часу, українське дієслово змінює закінчення і для майбутнього часу. Для вираження майбутнього часу в українській мові ми маємо дві опції: додавання до інфінітиву закінчення, як-от для першої особи однини: робити - робитиму (закінчення -иму); або ж додавання дієслова бути у майбутньому часі відповідно до особи, та початкова форма основного дієслова: буду робити.

У майбутньому часі (Future Indefinite) сучасного англійського дієслова вирізнення особи та числа не прослідковується, для всіх осіб однини та множини використовується допоміжне дієслово will у поєднанні з базовою формою дієслова (без додавання закінчення -s або -es для третьої особи однини).

3. Відмінювання українського дієслова відповідно до особи та числа минулого часу є найбільш спрощеним, порівнявши з теперішнім та майбутнім, адже усі (перша, друга та третя) особи однини мають закінчення -в(для чол. роду), -ла(для жіночого), тому, наприклад, дієслово 'говорити'

буде мати однакове закінчення -ла для всіх осіб однини жіночого роду :я/ти/вона говорила,-в - для чоловічого та -ло для середнього роду. У формі множини усі особи мають однакове закінчення -ли.(Для порівняння у наступному пункті(категорія особи та числа англійського дієслова у минулому часі, хочу також зазначити про доконаний час дієслова, що може бути українським аналогом англійському Present Perfect. Зазвичай для вираження доконаної, результативної ,завершеної дії в українській мові використовують такі префікси, як: з-, с-,ви-,по-. Наприклад:

Недоконаний вид дієслова: різав, вчив, косив, носив, дивився.

Доконаний вид дієслова: вирізав, вивчив, скопив, зносив, подивився.+

В англійській мові для вираження минулої дії ми вживаємо Past Simple,або , часто у розмовному стилі, Present Perfect ,що вказує на дію,що відбулась нещодавно, часто з її результатом. У минулому неозначеному часі (Past Simple) категорія особи та числа значного вираження не має, неправильні та правильні дієслова не узгоджуються з особою та числом, чого не можна сказати про to be, що має відмінні числові форми однини-was та множини -were.

У Present Perfect під вплив категорії особи та числа підпадає допоміжне дієслово have , яке залишається незмінним для першої та другої особи однини і для всіх осіб множини, та змінюється на has для третьої особи однини.

SUMMARY

This paper is dedicated to the study of the category of person and number and the ways of its expression in the contrastive language systems of English and Ukrainian. The course work consists of an introduction, four chapters, general conclusions, a summary and a list of references.

The first chapter, 'The Verb', is theoretical in nature. It deals with the verb as a separate part of speech and with verb forms, namely finite and non-finite verbs. Finite verbs are an important stage in building a theoretical basis for the study of the category of person and number.

The second section is concerned with the verb category of person and number and its realisation in English, including the specifics of use and formation of the category of person and number, its realisation in the present (Present Indefinite), past (Past Indefinite) and future (Future Indefinite) tenses. Special attention is paid to the categories of person and number of the English verb in Old English and Middle English.

The third chapter discusses the category of person and number of the Ukrainian verb, taking into account the definition and distinction between the categories of synthetic and analytical languages. The chapter also discusses the personal endings of first, second and third person singular and plural verbs. An important influence on the category of person and number of the Ukrainian verb is exerted by conjugations, namely the first and second conjugations, which help to understand the ending of a particular person of a particular number. The third section also deals with the realisation of the category of person and number of the Ukrainian verb in the present, past and future tenses, and, similarly to the second section, with the imperative verb. Equally important are subsections 3.6 and 3.7: the distinction between the categories of verbal person and pronoun person and the group of pluralia tantum verbs in Ukrainian.

The fourth section conducts a comparative analysis of the grammatical verb category of person and number in two comparative languages (English and Ukrainian).

Keywords: категорія особи і числа, дієслово, флективність, наказовий спосіб, дієслівна особа, займенникова особа, група дієслів pluralia tantum, number, person, Old English, Bare Infinitive, Imperative Mood.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верба, Г.В. (2006). Граматика сучасної англійської мови. Київ: Освіта
2. Костусяк, Н. (2013). Морфологічні та семантичні відмінки сучасної української лінгвістичної мови. Українська мова, 4 (48), 45–47
4. Кучеренко, І. К. (2003). Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія. Вінниця: «Поділля–2000»
5. Основи зіставного мовознавства М.П. Кочерган
6. Акмалдінова, О.М., Будко, Л.В., Фатєєва, С.П. (2016) Практична граматика англійської мови: навч. посібник. Київ.: НАУ
7. Граматика української мови - О. К. Безпояско 1993
8. [Електронне джерело] <https://slovnyk.ua/index.php>
9. Стаття аспіранта Запорізького державного університету А.І. Тернова, Динаміка нульсуфіксального творення іменників pluralia tantum в новій українській мові
10. Сучасна українська мова: Морфологія - Пискач Ольга 2022
11. History of the English Language Thomas Raynesford Lounsbury
12. Корунець, І. В. (2003). Порівняльна типологія англійської та української мов: навч. посіб. 2-ге вид. ВІННИЦЯ: "НОВА КНИГА"
13. Корунець, І. В. (2017). Теорія і практика перекладу.: навч. посіб. 5-ге вид. ВІННИЦЯ: "НОВА КНИГА"
14. Документознавство / Сучасна українська літературна мова - Шевчук С.В., 2017